

Alfredas Dreifusas – manipuliacijų viešąja nuomone auka

Sutrypianti ir reabilituojanti, pasmerkianti myriop ir grąžinanti šansą gyventi – tokią žiniasklaidos jėgą prieš šimtą metų pajuto prancūzų kariuomenės kapitonas Alfredas Dreifusas. Dramatiška vieno žmogaus istorija tapo chrestomatiniu pavyzdžiu žurnalistikos istorijoje – kokią griaujamąją galią turi tyčinis visuomenės nuomonės formavimas. Laikraščių įtaka XIX a. pabaigos Prancūzijoje jau buvo tokia stipri, kad ne tik formavo viešąją nuomonę, bet ir lėmė teisėsaugos pareigūnų sprendimus. Tai yra prielaida lyginti istorinį įvykį su dabartine „ketvirtosios valdžios“ įtaka politikos institucijoms, nagrinėti atvejį kaip objektyvios žurnalistikos problemą – ne tik kaip vieno žmogaus dramą.

Iš Elzaso kilęs žydas A. Dreifusas (1859–1935) tarnavo Prancūzijos kariuomenėje – šiam vyrui buvo prognozuojama sėkminga karjera. Tačiau 1894-ųjų spalį ne tik žlugo A. Dreifuso karjeros planai, bet ir gyvybė pakibo ant plauko. Kapitonas buvo apkaltintas išdavęs tėvynę.

Rimtų įkalčių Prancūzijos karinė žvalgyba neturėjo – rėmėsi tik anoniminiu rašteliu, rastu Vokietijos karinio atašė šiukšlių dėžėje. Juo buvo siūloma suteikti slaptos informacijos apie Prancūzijos kariuomenės ginkluotę. Įtarimų šešėlis pirmiausia krito ant žydų tautybės kapitono A. Dreifuso – mažai kas tikėjo būtent žydo lojalumu šalies kariuomenei. Taigi šis atvejis atskleidžia ir socialinio konflikto aplinkybę – antisemitizmą, išplitusį plačiai, bet turėjusį lemtingos reikšmės vienos bylos atveju.

A. Dreifuso bylos nagrinėjimas sukėlė didžiulį ažiotažą Prancūzijos visuomenėje. Remdamasis suklustotais įrodymais bei skubotomis išvadomis Karo lauko teismas uždarame posėdyje pripažino kapitono kaltę ir nuteisė jį kalėti iki gyvos galvos už nusikaltimą, kurio nepadarė. Tik 1898 metais prancūzų rašytojas ir publicistas Emilis Zolia prancūziškuose laikraščiuose paskelbė atvirą laišką „Aš kaltinu!“, kuriame smerkė Prancūzijos valdžią gėdingu sąmokslu prieš nekaltą žmogų. Byla buvo peržiūrėta. 1899 metais A. Dreifusas buvo amnestuotas, o 1906 metais jam buvo sugrąžintas neteisimai atimtas Prancūzijos armijos kapitono laipsnis.

Į šią istorinę klastos ir išdavystės, tiesos ir melo, visuomenės ir politikų interesų dramą, daugiau nei prieš šimtmetį sukrėtusią Prancūziją ir

sulaukusių atgarsio kitose šalyse, atidžiau pažvelgę, vertindami žiniasklaidos vaidmenį, I kurso magistrantai.¹ Kiekvienas jų atskleidė vis kitą A. Dreifuso bylos aspektą.

Bylos nagrinėjimas iš dalies padeda suvokti, kaip formuojasi žiniasklaidos filosofija. Bylos ypatumai – tai ir žiniasklaidos psichologijos ypatumai, atsispindintys ir šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje.

Grupės autorių straipsnio tikslas – per atvejo analizę atskleisti tiriamosios žurnalistikos vaidmenį socialinį rezonansą kėlusioje byloje, parodyti dvejopą žiniasklaidos, kaip viešumo priemonės problemą: žurnalistika yra priemonė nuomonei perteikti – nelygu, kuri nuomonė ir kada stipresnė (pirma, nauja, „teisinga“).

Esminiai žodžiai: karikatūra, partinė spauda, Prancūzijos dienraščiai, viešoji nuomonė, žiniasklaidos kokybė, „žydų klausimas“.

Informaciniai žurnalai – nuomonių spaudos pradžia

Milda Zavarskytė

Viešoji nuomonė – galingas ginklas masėms valdyti. Tikslingai ją naudojanti žiniasklaida, tiksliau, žurnalistai, tautai gali tapti didvyriais arba kenkėjais.

Šioje publikacijoje atsiskleis, kad A. Dreifuso bylos metu žiniasklaidos vaidmuo buvo ir vienoks, ir kitoks.

Vertinimai, mintys, pažiūros, būdingos daugeliui visuomenės atstovų, apibūrinamos *viešąja nuomone*. Jos formavimąsi lemia masinio poveikio priemonės – spauda, radijas, televizija, internetas, gyvenimo situacijos. Nuomonių spaudai pradžią Prancūzijoje davė informaciniai žurnalai, tokie kaip „Le Moniteur Universel“ („Visuotinis vadovas“) ir „Journal des Debats“ („Diskusijų laikraštis“). Ji Europos žurnalistikoje dominavo 150 metų.

„Le Moniteur Universel“ ištiko dažno laikraščio, atsidūrusio kryžminėse politikos ugnyse, likimas – jis tapo Napoleono propagandos įrankiu konkurentams numalšinti. Spaudos raidą paspartino ir telegrafas (1845 m.), ir telefonas (1876 m.). Šios technikos naujovės ne tik lei-

¹ Tiriamosios žurnalistikos diskursas, 2007–2008. Mokslinis vadovas dr. doc. Andrius Vaišnys.

do perduoti žinias, bet ir sutapo su nacionalinio raštingumo didėjimu. Apsukrūs verslininkai pajuto, kad iš to galima pasipelnyti. Dėl geležinkelio spauda buvo greičiau pristatoma skaitytojams visoje šalyje. Pramonės revoliucija formavo spausdinimo bei platinimo sistemas, tačiau ne dideli tiražai, bet aukšta spaudos kokybė, kuri domintų aukštesnius visuomenės sluoksnius, buvo leidėjų siekis. 1836 m. Emilis de Žerardinas išleido perpus pigesnę už iki tolėjusius laikraštį „La Presse“.

Čarlis Havasas, bankininkas ir naujovės mėgstantis žmogus, 1832 metais įkūrė pirmąją naujienų agentūrą ir paskelbė žinią apie Napoleono žlugimą. Lygiai po keturiolikos metų JAV įsikūrė „Associated Press“. Šių pamokų kontekste pradėtas leisti laikraštis „Le Petit Journal“, pateikiantis informaciją žemesniems visuomenės sluoksniams suprantamu tonu. Jis populiarumas augo žaibiškai – per penkerius metus tiražas pasiekė 300 000. „Le Petit Journal“ pavyzdys užkrėtė ne vienos Europos šalies leidėjus.

Visos šios prielaidos – prieinama kaina, gausūs tiražai, leidinio pasiekiamumas įvairiose šalies vietose sudarė galimybę plačiu mastu žinias klaidai formuoti viešąją nuomonę.

Spaudai suklestėti reikėjo ir laisvę bei liberalias idėjas nešančių politinių vėjų. Paryžiaus universiteto istoriko Pjero Alberto teigimu, spauda „išprovokavo revoliuciją 1830-aisiais, paaukojo Pirmąją respubliką 1848-aisiais, susilpnino antrąją imperiją 1860 m. ir užtikrino respublikonų triumfą per 1876-ųjų ir 1877-ųjų rinkimus“².

Aukso amžių prancūzų spauda išgyveno nuo 1881-ųjų iki 1914-ųjų. Jis buvo įspūdingas ir labai trumpas. Žiniasklaidos kokybei svarumo suteikė 1881 m. priimtas įstatymas, teigiantis, kad spauda yra laisva ir atkartojo 1789 m. Žmogaus teisių deklaracijos principus. Liberaliausia Europoje vadinta Prancūzijos spauda ugdė požiūrių diapazoną.

Iki 1914 m. Prancūzijoje ėjo jau 80 laikraščių. „Le Temps“ – skaitomas radikalistų, „Le Figaro“ – nuosaikiųjų, „La Croix“ – kariškių katalikų, „L'Intransigeant“ – nacionalistų, „L'Action Française“ – monarchistų, „L'Humaine“ – socialistų. Tiražais visi jie vijosi „Le Petit Journal“, „Le Matin“ ar „Le Journal“, kuris su „Le Petit Parisien“ buvo didžiausias laikraštis pasaulyje, pasiekė 4,5 milijono skaitytojų. Tai reiškia, kad vien Paryžiuje susitelkė 60 procentų nacionalinės rinkos, tačiau skaitytojų

² World Press Encyclopedia. Mansell Publishing Limited. London. 1982 m, p. 342

daugėjo ir provincijoje. Net maži kaimeliai turėjo savus laikraščius, o miestuose dvylika dienraščių džiaugėsi 100 000 egzempliorių viršijančiais tiražais.

Viena vertus, pasakytume, jog komunikacija tobulėjo, žmogus galėjo gauti daugiau ir tikslesnės informacijos. Kita vertus, periodinės spaudos turinys, pozicija, net jos... naujienų planavimas atspindi žmogaus ydas, trūkumus, klaidas.

Viešoji informacija ir Alfredo Dreifuso byla

Jūratė Strečkytė

Dideli laikraščių tiražai ir jų populiarumas nulėmė tai, kad A. Dreifuso bylos metu žiniasklaida tapo viešosios nuomonės mūšio lauku. Spaudos istorijoje ši byla – svarbus žiniasklaidos galios įrodymas. Nuo pat bylos pradžios, kai žurnalistams buvo *nutekinta* informacija apie pradėtą tyrimą kariuomenėje, per spaudą vyko kova dėl ideologinių principų. Laikraščiai ne tik formavo viešąją nuomonę, bet tuo pačiu kone pakeitė formalių valstybės institucijų pareigūnų darbą³. Laikraščiai taip pat darė įtaką su byla susijusiems pareigūnams (pavyzdžiui, norėdamas atsikratyti antisemitinių laikraščių priskirtos „bendrininko“ etiketės už siekį nuslėpti išdavystę ir mėgindamas atkurti savo reputaciją, Prancūzijos karo ministras Armandas Mersieras ėmė viešai reikšti priešiškus A. Dreifusui ir jį palaikantiesiems).

Periodinė spauda buvo viena iš antisemitinės ir rasistinės propagandos skleidimo įrankių (laikraščiai „La Libre Parole“, „La Croix“, „L'Autorité“, „Le Journal“, „Le Temps“ atvirai reiškė neapykantą žydų rasei)⁴, ir jų pozicija A. Dreifuso skandalo metu tapo itin radikali.

Iš kitos pusės, antisemitines idėjas ginantiems laikraščiams oponavo kairiųjų pažiūrų ir žydų spauda, pavyzdžiui, „L'Echo de Paris“, „Le Figaro“, „Archives Israelites“. Šie laikraščiai reikalavo viešo bylos svarstymo, kėlė abejonę dėl tyrimo skaidrumo ir kritikavo fobines nuotaikas žydų atžvilgiu kurstančius antisemitinius leidinius⁵.

³ BALTZ, M. The Dreyfus Affair: Its Causes and Its Implications [interaktyvus], 1999 [žiūrėta 2008 m. kovo 27 d.]. Prieiga per Internetą: <http://www.harwich.edu/depts/history/HHJ/drey.html>

⁴ Ten pat.

⁵ Ten pat.

Šių įvykių kulminacija – dienraštyje „l'Aurore“ pasirodęs žinomo rašytojo Emilio Zolia laiškas prancūzų visuomenei „Aš kaltinu!“. Juo rašytojas norėjo atverti akis Prancūzijos žmonėms ir parodyti bylos proceso absurdiškumą bei įvardyti pačios visuomenės silpnybes. E. Zolia atvirai prabilo apie visuomenės trumparegiškumą ir nenorą pripažinti klydus. Nuosekliai aptaręs pažeidimus, įvykdytus bylos nagrinėjimo metu, jis įsiutino už bylą atsakingus valdžios pareigūnus. Tvirta Prancūzijos intelektualų pozicija akimirksniu išjudino įvairius visuomenės sluoksnius, privertė iš naujo įvertinti A. Dreifuso dramą ir antisemitizmą apskritai. Nors už „Aš kaltinu!“ E. Zolia buvo nuteistas kalėti, tačiau visuomenėje šis laiškas paskatino nesustabdomus procesus – kilęs nepasitenkinimas dėl valdžios veiksmų privertė teismą iš naujo ištirti bylą ir įvadinti tikruosius kaltininkus. Trečiosios respublikos valdžią lydėdavo nuolatiniai korupcijos skandalai (Panamos kanalo atvejis⁶), kaltinimai dėl neefektyvaus valdymo. Žydų dominavimas akcijų biržose, pramonėje, bankininkystės srityse tik stiprino nepasitenkinimą šios tautos atstovais⁷. Šis dominavimas buvo būdingas ir kitose Europos šalyse – Vokietijoje, Austrijoje ir kitur. Nenuostabu, kad XIX a. pab. šiose šalyse antisemitizmo idėjų populiarumas pastebimai išaugo. Antisemitizmas buvo reiškiny, neturėjęs Europoje sienų.

Rusijoje nepasitenkinimo banga dėl žydų vyravimo valdžioje bei versle kilo kiek vėliau nei Europoje, tačiau prieš žydus nukreipta agresija, buvo ne ką silpnesnė nei, pavyzdžiui, Vokietijoje. Rusijos imperijos vyriausybė XIX amžiaus viduryje nustatė vietas, kuriose žydams leidžiama gyventi, vadinamąją žydų sėslumo ribą⁸. Uždaryti savotiškame kelių gubernijų gete, žydai pajuto ekonominius sunkumus, jau 1844-aisiais neteko savi valdos (kahalų), 1861 m. jiems neleista gyventi arti valstybinės sienos, o nuo 1882 m. žydams uždrausta gyventi kaimuose ir turėti nuosavos žemės. Žydams liko siaura veiklos sfera prekyboje, pramonėje ir amatuose. Žydų tautybės asmenys buvo kaltinami kone dėl visų imperijos

⁶ Panamos skandalu vadinamas 1892 m. Prancūziją sukrėtęs Vyriausybės korupcijos atvejis, kuomet korumpuoti Vyriausybės pareigūnai nuslėpė Panamos kanalo tiesimu besirūpinančios bendrovės finansinius sunkumus ir galiausiai jai bankrutavus, valstybė patyrė milijardinius nuostolius. Tarpininkai tarp nesąžiningų verslininkų ir politikų buvo žydų kilmės veikėjai, tarp jų Jacquesas Reinachas ir Cornelius Herzas, rūpinęsi kyšių paskirstymu ir perdavimu.

⁷ LINDEMANN, A. S. Anti-Semitism Before the Holocaust (2000). Longman; p. 160.

⁸ EIDINTAS, A. Žydai, lietuviai ir holokaustas. Vaga, 2002, p. 26, cituota iš ČEPĖNAS, P. Naujausiųjų laikų Lietuvos istorija. T. 1. - Chicago: M. Morkūno spaustuvė, 1976, p. 45

nesėkmių. Kai buvo pasikėsinta į carą Aleksandrą III, visuomenės akys vėl nukrypo į Rusijos žydus. Nors nebuvo aišku, ar iš tiesų žydų kilmės žmonės yra susiję su nusikaltimu, po šio įvykio šalyje prasidėjo pogromai ir intensyvus žydų persekiojimas⁹. 1881 m. žydų bendruomenė pati pareikalavo įteisinti emigraciją, ir iš Rusijos imperijos žydų kilmės gyventojai ėmė keltis į kitas šalis arba migruoti į imperijos pakraščius¹⁰. Uždraudus žydams gyventi centrinėse Rusijos gubernijose, jie kėlėsi į Lietuvos gubernijas, Kuršą ir Vitebską, pagreitindami ten gyvenusių žydų rusinimą. Tai neleido susiklostyti geriems žydų ir lietuvių santykiams miestuose, nors miesteliuose ir kaimuose buvo paplitusi kaimynų, žydų ir lietuvių, savitarpio pagalba buitės reikaluose¹¹.

E. Zolia laiško „Aš kaltinu!“ tikslas – paveikti visuomenę

Justinas Vanagas

Viešosios komunikacijos genijumi¹² vadintas E. Zolia turėjo brandesnę Prancūzijos politikos viziją, galinčią apsaugoti nuo išorės priešų ir vidinių sukilimų, nei ją suvokė kaitos¹³ kamuojiama oficialioji valdžia. Koliokviumo „Dreifuso bylos atspindėjimas Prancūzijos ir užsienio žiniasklaidoje“ autorė Beatričė Laville¹⁴ teigia, kad E. Zolia laiškai nebuvo spontaniška susikaupusių emocijų dėl antisemitizmo kurstymo raiška. Laiškų struktūra, žodžių ir sakinių konstrukcijos, pateikimo forma turėjo paskatinti kitokį visuomenės suvokimą, iššaukti reakciją ar judėjimą. Nors laiškai galėjo būti rašomi paskubomis ar „liejant paklaikusia

⁹ COHN-SHERBOK, Dan. *Anti-semitism : a history*. Phoenix Mill : Sutton Publishing, 2002, p. 222.

¹⁰ Šią aplinkybę Lietuvos socialinių problemų raidoje galima susieti su žydų tema Vinco Kudirkos publicistikoje: Kudirka V., Raštai, 1906.

¹¹ ATAMUKAS, S. Lietuvos žydų kelias. Alma littera, 2007, p. 58.

¹² The First Frenchman to Demonstrate Dreyfus's Inosence, How He Moved Zola to Act. The New York Times, [interaktyvus], 1899 rugsėjo 20d. [žiūrėta 2008 m. gegužės 16d.]. Prieiga per internetą: <http://query.nytimes.com/gst/abstract.html?res=9804E3DE133DE633A25753C2A96F9C94689ED7CF>

¹³ Nuo 1893 iki 1899 metų Prancūzijoje pasikeitė 7 Vyriausybės ir 4 prezidentai. A. Dreifuso byla buvo nagrinėjama nuo 1894 – 1899 m.

¹⁴ LAVILLE, B. Les représentations de l’Affaire Dreyfus dans la presse en France et à l’Étranger, Actes du colloque de Saint-Cyr-sur-Loire (Tours, France: Publication de l’Université François-Rabelais, 1994), 147.

aistrą¹⁵, tačiau kartu jie buvo apgalvoti, patikrinti ir turėjo ryškų socialinį poveikį.

E. Zolia laiškas „Aš kaltinu!“, kuriame padiktuotos nacionalinio išsielgebėjimo kryptys, yra ankstesnių rašytojo laiškų, parašytų prieš 1898 m. sausio 13-ąją¹⁶, junginys. Ankstesniuose laiškuose ir publikacijose E. Zolia Prancūzijos visuomenei siūlė aukštesnio, fundamentalaus teisingumo idėją, smerkė spaudos kurstomą antisemitizmą.

E. Zolia jautė Prancūzijos Senato vicepirmininko Augusto Sheurerio-Kerstnerio¹⁷ palaikymą, todėl jam parašė pirmąjį laišką (1897 11 20), kuriame, nors ne taip atvirai, kaip laiške „Aš kaltinu!“, išdėstė savo poziciją dėl A. Dreifuso bylos: „Dar niekada vieno žmogaus drama manęs nebuvo pripildžiusi skaudesnių emocijų. Vienintelė galimybė yra kova dėl tiesos ir net turint tariamus laimėjimus pergalė gali turėti tikrą pabaigą“¹⁸. Po šio laiško, 1897 m. lapkričio 25-ąją, dienraštyje „Le Figaro“ E. Zolia paskelbė publikaciją, kuri laikoma pagrindiniu pranešimu jo apie dalyvavimą A. Dreifuso byloje. Jis teigė, kad „byla nagrinėjama savarankiškai ir nenoriu turėti jokių sąsajų su ja“¹⁹, tačiau subtiliai sukritikavo abejotiną teisingumą A. Dreifuso byloje: „Teisėjai daro klaidas, kariuomenė gali suklysti. Bet ar garbė kariuomenei užsiimti tuo? Tai nepateisinama veikla ir jei klaida buvo padaryta, reikia ją ištaisyti“²⁰. E. Zolia taip pat sukritikavo spaudą, dėl didesnių pardavimų A. Dreifuso bylos nagrinėjimo fone skandalais skatinusią „silpnaprotišką“²¹ antisemitizmą.

Tokią rašytojo poziciją paskatino viešas konfliktas dėl A. Dreifuso teismo posėdžio formos – nors 1897 m. „dreifusininkai“ siekė viešo bylos nagrinėjimo, kapitonas buvo nuteistas uždaramame teismo posėdyje. Tokia teisminių procesų baigtis paskatino viešai A. Dreifusą gynusius visuomenės veikėjus tikėti jo kalte. Apie savo dalyvavimą viešoje diskusijoje E. Zolia

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ ZOLA, E. J'Accuse...! [interaktyvus], [žiūrėta 2008m. balandžio 15d.] Prieiga per internetą: <http://chameleon-translations.com/sample-Zola.shtml>

¹⁷ The First Frenchman to Demonstrate Dreyfus's Inosence, How He Moved Zola to Act. The New York Times, [interaktyvus], 1899 rugsėjo 20d. [žiūrėta 2008 m. birželio 14 d.] Prieiga per internetą: <http://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?res=9804E3DE133DE633A25753C2A96F9C94689ED7CF>

¹⁸ RICHMOND, D. The Affair or the State: Intellectuals, the Press, and the Dreyfus Affair. University of Pennsylvania. 2008, p. 29.

¹⁹ RICHMOND, D. The Affair or the State: Intellectuals, the Press, and the Dreyfus Affair. University of Pennsylvania. 2008, p. 30.

²⁰ Ten pat.

²¹ Ten pat.

pranešė ir pradėjo rengti publikacijas tuomet, kai publicistas Džordžas Klementas žurnale „Le Justine“ paskelbė „antidreifusininkams“ palankią publikaciją, skatinančią visuomenę patikėti „teisinga“ A. Dreifuso teismo proceso baigtimi. Dienraštyje „Le Figaro“ paskelbtos pirmosios publikacijos temą E. Zolia pratęsė dar vienu rašiniu – „Sindikatas“, kuris pasirodė likus maždaug mėnesiui iki jo laiško „Aš kaltinu!“ paskelbimo. Publikacijoje rašytojas ironiškai užsiminė apie perdėtą baimę žydams ir įsivaizdavimą neva jie puola Prancūzijos kariuomenę. Dėl šios E. Zolia publikacijos buvo parduota gerokai daugiau dienraščio „Le Figaro“ egzempliorių. Dalis visuomenės sudvejojo A. Dreifuso kaltumu: „teismas padarė klaidą ir kol ji nebus ištaisyta, liguistai, kaip nuo slapto vėžio, kuris pamažu išėda mėsą, kentės Prancūzija“²². Praėjus kelioms dienoms po šios publikacijos pasirodymo, 1897 m. gruodžio 13-ąją, E. Zolia kreipėsi į Prancūzijos jaunimą ragindamas atsisakyti „sveiku protu nesuprantamo antisemitizmo, kuris priverčia akiai matyti žydų sąmokslą“.

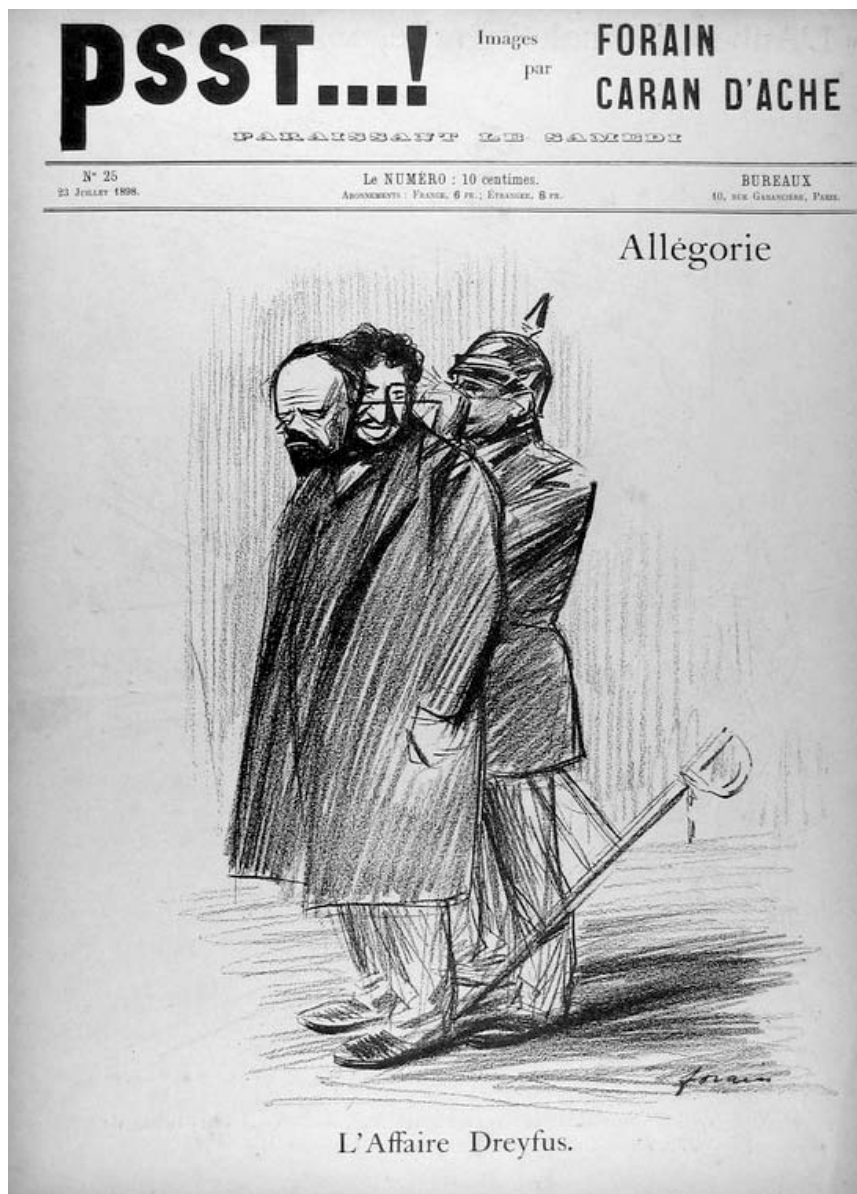
Netrukus pasirodė dar vienas E. Zolia kreipimasis į prancūzus. Juo rašytojas priminė, kad A. Dreifuso byla viešinta nutylint reikšmingas teismo klaidas ir tai neleido visuomenei suprasti esmės. Skaitytojai patikėjo fundamentalaus teisingumo idėja ir ėmė svarstyti A. Dreifuso kaltės pagrįstumą. Šiais laiškais E. Zolia patikrino visuomenės reakciją ir dar labiau ją paskatino 1898 m. sausio 13 d. publikuotu „Aš kaltinu!“. Šalies prezidentui adresuotame laiške jis patraukliai paskelbė ankstesnių publikacijų idėjas, kurias visuomenė suprato geriau už tuomet jau ėmusią atsibosti propagandą.

Antisemitizmas ir kapitono byla

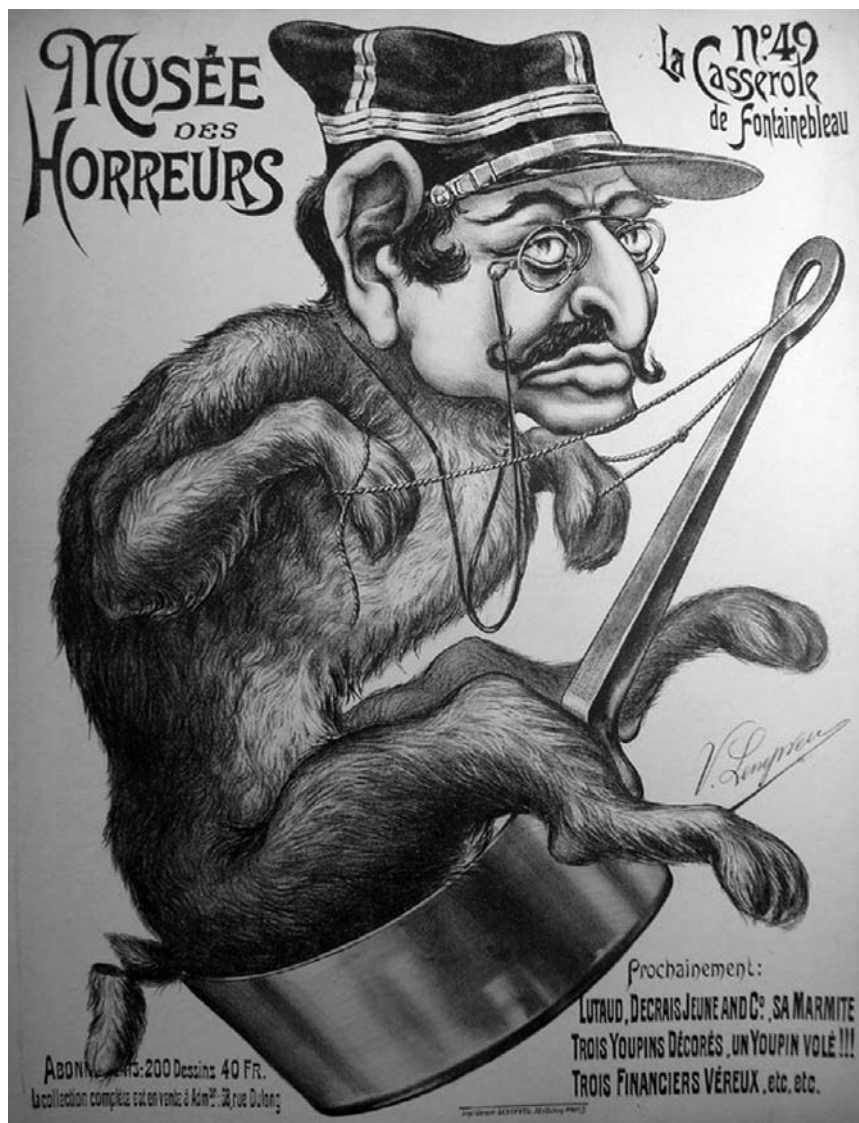
Jurgita Ragutskaitė

Visą A. Dreifuso bylos procesą taip pat stebėjo ir aprašinėjo vengrų kilmės žydas Teodoras Herzlis. Rašytojas ir žurnalistas T. Herzlis iki A. Dreifuso bylos tikėjo, kad žydų asimiliacija Europoje ir visam pasauly išspręs „žydų klausimą“ ir suprato, kad neturėdami savo valstybės, kuri galėtų ginti tautą ir religiją, žydai nebus ramūs – antisemitizmo bangos trunka labai ilgai, ir nepanašu, kad gali savaime liautis. 1897 metais

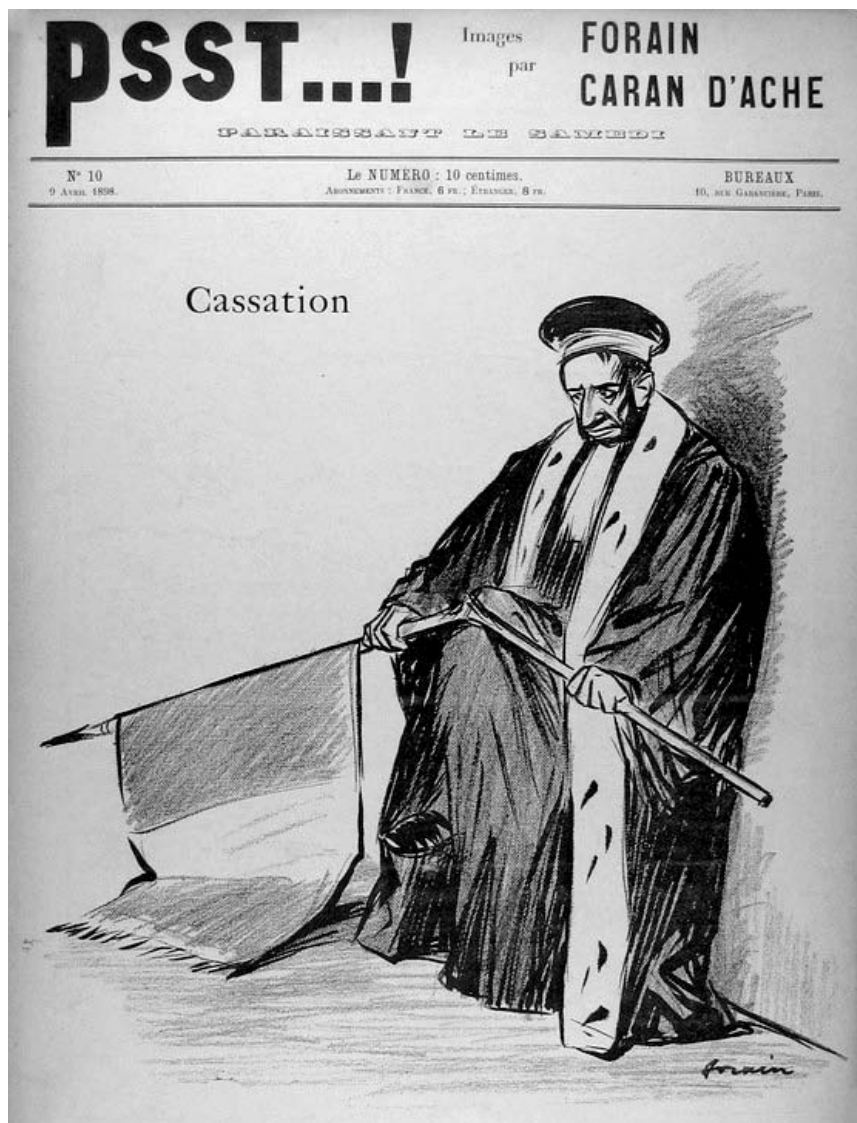
²² RICHMOND, D. The Affair or the State: Intellectuals, the Press, and the Dreyfus Affair. University of Pennsylvania. 2008, p. 33.

„Dreifuso reikalai – už semito kaukės“

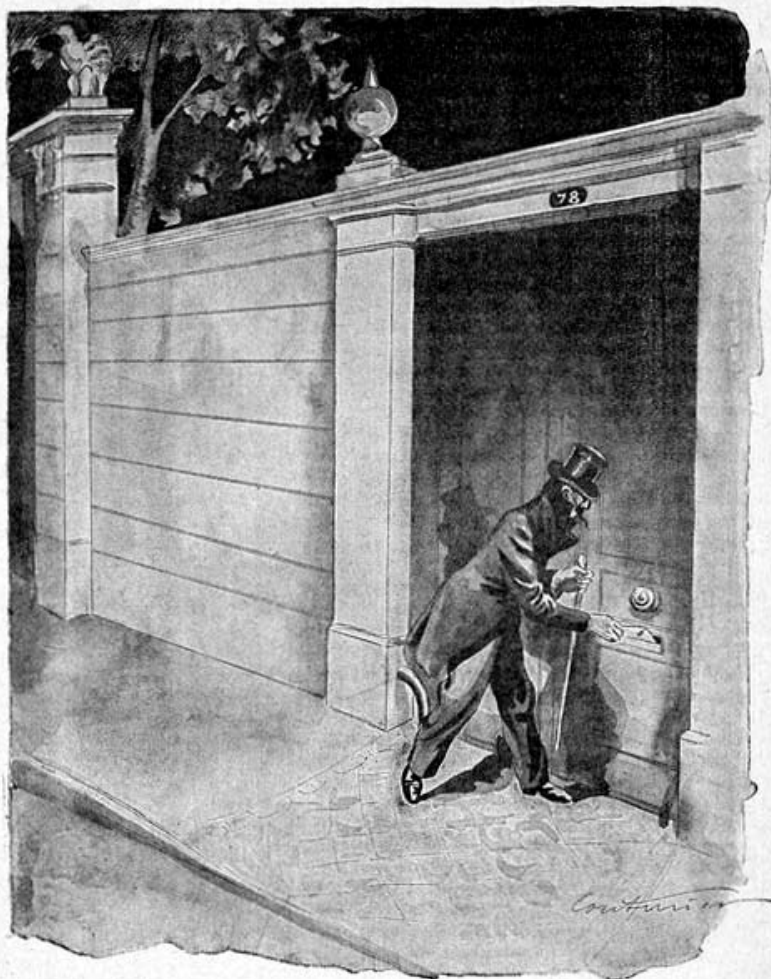

Kapitono Dreifuso karikatūra (iš Musée de l'Histoire rinkinio)

Teisėjas, nagrinėjantis Dreifuso reabilitacijos bylą, laužo Prancūzijos vėliavą!

L'AFFAIRE DREYFUS ET SES RESSORTS SECRETS

La Boîte aux lettres de l'Ambassade allemande

Liv. 1. L'Affaire Dreyfus.

Desain de Couturier

Dreifuso byla ir žinybos paslaptis: kas iš tikrųjų siunčia pranešimus Vokietijai (figūra simbolizuoja suinteresuotąjį – mjr. Ferdinandą Walsiną Esterhazį)

T. Herzlis sušaukė viso pasaulio sionistų suvažiavimą Šveicarijoje – buvo sukurta Pasaulinė sionistų organizacija kaip atsakas į augančias antisemitines nuotaikas. Suvažiavime diskutuota dėl žemės, kurioje galėtų įsikurti viso pasaulio žydai ir nuspręsta, kad tokia vieta galėtų būti Palestina. Galima daryti tam tikrą prielaidą, kad tai buvo Izraelio kūrimo pradžia.

Žydų tautos istorija intriguoja – nuo Abraomo laikų iki šių dienų ji apima keturis tūkstančius metų, o tai yra daugiau nei trys ketvirtadaliai visos civilizuotos žmonijos istorijos. Žydų istorija apima didžiules pasaulio teritorijas ne tik plotu, bet ir socialine prasme. Tačiau „šiandienos“ žmogaus jausmus labiausiai audrina antisemitizmas ir vienos tautos išskyrimas iš kitų.

Judaizmą išpažįstantys žydai laikyti prieš katalikybę nusiteikusiais sąmokslininkais, dėl to katalikų leidiniai vykdė intensyvią antisemitinę kampaniją.

1897 m. – A. Dreifuso bylos įkarštyje – Rusijos slaptosios policijos Ochrankos užsienio skyriaus vadas Paryžiuje Piotras Ivanovičius sufabrikavo „Siono išminčių protokolus“. Kitas to meto antisemitinis falsifikatas – „Rabino kalba“ – buvo dalijama pogromų metu. Būtent tada buvo parašyti ir patys garsiausi antisemitiniai Eduardo Drumonto ir Franso Burnano pamfletai.

A. Dreifuso pasaulėžiūrą formavo Prancūziškojo nacionalizmo idėjos – paveikė jį taip, kad A. Dreifusas save pirmiau laikė prancūzu, o tik vėliau žydu. Šį faktą bei kapitono patriotizmą Prancūzijai iliustruoja ir ištikimybę kariuomenei pagrindžia po nuosprendžio dėl išdavystės metu jo paties ištarti žodžiai: „Tegyvuoja Prancūzija!“.

A. Dreifuso bylos įkarštyje per Prancūziją persirito siaubinga antisemitizmo banga. Antisemitizmas pasirodė esąs ir politinės agitacijos priemonė, kuria naudojosi beveik visos politinės srovės, pradedant pirmaisiais socialistais ir katalikais Prancūzijoje, vėliau – krikščioniškosios socialinės ir konservatyviosios srovės Vokietijoje ir Austrijoje. Žydų kilmės elitas Prancūzijoje, kaip ir kitose vakarų Europos šalyse, užėmė neproporcingai didelę dalį valstybės tarnautojų postų, todėl nenuostabu, kad viešojo gyvenimo nesklandumai pirmiausia buvo siejami su žydų dominavimu valdžioje. A. Dreifusas buvo vedęs turtingą prekyautojo briliantais dukterį Liuciją Hadamard, turėjo du vaikus. Jam išvykus į tremtį, šeimą globoti ėmė A. Dreifuso brolis Matėjus, nusprendęs prašyti pagalbos jauno rašytojo ir šeimos draugo Bernardo Lazaro.

Žinomas literatūros kritiko, anarchisto B. Lazaro santykiai su žydų bendruomene buvo prasti. Jis teigė, kad antisemitizmo kurstytojai – patys žydai. Dėl šios priežasties žydai tylėjo, kai pasirodė A. Dreifuso nekaltumą įrodantis B. Lazaro straipsnis. Jie bijojo naujų antisemitizmo bangų. Be to, vienas žurnalistas teigė, kad „protingi izraelitai yra pirmi pripažinę, kad tribunolas priėmė teisingą sprendimą“²³.

Iliustracijų „karas“

Gintarė Prūsaitė

Ypatingą vietą visuomenės nuomonei apie A. Dreifuso bylą formuoti užėmė karikatūros. Satyriniai, valdžios bei visuomeninio gyvenimo ydas išjuokiantys piešiniai skaitytojus žavi ir neramina pašėpiamuosius – humoro bijojo ir bijo visi politiniai režimai. Štai vienoje išlikusių karikatūrų nuteistasis kapitonas A. Dreifusas vaizduojamas kaip bailsus šliužas su žmogaus galva, iš kurio kyšo gyvatės. Jo kūnas pervertas kalaviju su užrašu: „Išdavikas“²⁴. A. Dreifusą ginantys dailininkai atsakė į šį iššūkį savo iliustracijose pavaizdavę jį kaip teisingumo simbolį. Pavyzdžiui, A. Dreifuso atvaizdas greta baltai apsirengusios mergelės simbolizuoja teisingumą.

Kitoje karikatūroje ši mergelė karininkų prievarta išvedama į prancūzų kapitono teismą.²⁵ Taip išsakoma mintis, jog A. Dreifuso kaltininkai paniekino teisingumą ir tiesą. Po kelerių metų, kai A. Dreifusas vis dėlto buvo pripažintas nekaltu, tos pačios mergelės figūra vėl pasirodė spaudoje. Šį kartą ji išdidžiai stovėjo šalia A. Dreifuso pakinkytame karo vežime, o iš paskos grandinėmisėjo surišti prancūzų karininkai. Vežimo priekyje arklius vedė nugalėtojai, tarp kurių – ir garsus A. Dreifuso gynėjas rašytojas E. Zolia²⁶. Bylos pradžioje A. Dreifusui nepalankūs karikatūristai jį piešė silpną ir pilką, neturinčią jokios galios, pažemintą – be kapitono antpečių, su sulaužytu kardu. Greta stovintis jį pažeminęs pareigūnas –

²³ Alfred Dreyfus le combat pour la justice [interaktyvus], [žiūrėta 2008 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://dreyfus.mahj.org/docs/index.php>

²⁴ MARCI, B. Anti-Semitism [interaktyvus]. Vassar, 1999 [žiūrėta 2008 m. gegužės 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://projects.vassar.edu/1896/antisemitism.html>

²⁵ GECELTER, J. The Dreyfus Affaire [interaktyvus], 2003 [žiūrėta 2008 m. birželio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.sastamps.com/DreyfusAffair/tempdreyfusaffaire.htm>

²⁶ Ten pat

galingas ir teisingas. A. Dreifuso šalininkai tą patį karininką, atėmusį iš kapitono regalijas, piešė pagiežingą, piktą ir grubų, o A. Dreifusą – bejėgiškai gulintį ant žemės ir sugebantį tik ištarti: „Aš nekaltas“²⁷.

Atviras E. Zolia laiškas prezidentui taip pat vaizduojamas labai skirtingai. Vienoje iliustracijoje E. Zolia simbolizuoja didingas šviesą skleidžiantis angelas su sparnais, iškilmingai laikantis kardą. Karikatūrą papildė užrašas: „Tegyvuoja Zolia“²⁸. Kitoje iliustracijoje rašytojas tapo pusnuogiu, nepatrauklus. Dar kitoje karikatūroje – visiškai abejingi valdininkai, ramiai rūkantys cigaretes, o E. Zolia bergždžiai juos puola ir kaltina lyg su vėjo malūnais kovojantis Don Kichotą²⁹. Iliustracijomis atspindėti įvairios A. Dreifuso dramos akimirkos – įkalinimas ir išsiuntimas į Velnio salą, vaizdas iš kalėjimo kameros, kurioje jis vaizduojamas dvasiškai palūžęs, žvelgiantis į savo šeimos nuotrauką³⁰. Karikatūristai mėgino įsijausti ir į asmeninį šio žmogaus gyvenimą, jo išgyventą tragediją.

Ar tokiomis iliustracijomis nebuvo pažeistas kapitono orumas, teisė į privatumą? Galbūt tokiomis iliustracijomis karikatūristai siekė pažadinti kaltųjų sąžinę, paveikti teisėjus, sušvelninti sprendimą? O gal, atvirkščiai, paniekinti patį A. Dreifusą?

Spauda vaizdavo ir dar baisesnių įvykių, pavyzdžiui, vieno iš A. Dreifusą kaltinusiųjų majoro H. J. Henrio savižudybę³¹. Ar etiška piešti gerklę sau persipjovusių žmogų? Ko tokia karikatūra siekė iliustratorius ir ją išspausdinę leidiniai? Iliustracijos kurstė antisemitines nuotaikas. Pavyzdžiui, vienoje karikatūrų senas žydas baisiomis savo rankomis laiko visą pasaulį. Ant žydo galvos įtaisyta karūna primenantį galvos „puošmeną“, tačiau vietoj brangakmenių į ją įmontuota kiaulė, išreiškianti pasityčiojimą. Karikatūras piešė ne tik prancūzų, bet ir kitų šalių dailininkai – byla pagarsėjo visoje Europoje. Vokiečių karikatūristai prancūzų karininkus vaizdavo statančius netvirtą kortų namelį – užtenka papūsti ir jis subyrės³². Prieš religiją ar tautą nukreiptų iliustracijų

²⁷ Ten pat

²⁸ The Dreyfus Affair through Postcards [interaktyvus], [žiūrėta 2008 m. balandžio 13 d.] Prieiga per internetą: <http://modiya.nyu.edu/handle/1964/375>

²⁹ Ten pat

³⁰ I.GECELTER, J. The Dreyfus Affaire [interaktyvus], 2003 [žiūrėta 2008 m. birželio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.sastamps.com/DreyfusAffair/tempdreyfusaffaire.htm>

³¹ Ten pat

³² The Dreyfus Affair through Postcards [interaktyvus], [žiūrėta 2008 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://modiya.nyu.edu/handle/1964/375>

pasirodė ir pastaraisiais metais. Viena tokių – šešiasdešimtmečio švedų dailininko Larso Vilkso karikatūra, kurioje pranašas Mohamedas atrodo kaip šuo su žmogaus galva. Ši karikatūra sukėlė musulmoniškojo pasaulio neapykantą Vakarų pasauliui. Galime tik įsivaizduoti, kokią įtampą XIX a. pabaigoje sukėlė A. Dreifuso karikatūros, kaip stipriai jos prisidėjo prie visuomenės skaldymo.

Politinis bylos aspektas

Vilija Navickaitė

A. Dreifuso byla supriešino dvi Prancūzijos politines jėgas – tarpusavio kovą jos perkėlė į partinę žiniasklaidą:

- kairiuosius respublikonus ir socialistus, palankumą rodžiusius A. Dreifusui, „dreifusistus“ (Anatolijus Francas, Klodas Monė, Čarlzas Ričetas, Marselis Prustas ir kt.)³³;
- dešiniuosius monarchistus ir katalikų grupių remtus nacionalistus, įsitikinusių A. Dreifuso kalte, „antidreifusistus“ (Žakas Lemaitras, Čarlzas Mauras, Morisas Baresas)³⁴;

1986 m. lapkričio 10 d. du konservatoriški laikraščiai „Le Matin“ ir „L’Eclair“ išspausdino faksimilę ir paviešino kelis slaptus faktus apie A. Dreifuso bylą. Jie tikėjosi pagaliau pabaigti diskusijas šia tema, tačiau visuomenėje tai sukėlė atvirkštinę reakciją – po ekspertizės paaiškėjo, kad A. Dreifuso rašysena neatitinka buvusios ant „išdavikiško raštelio“. Būtent jis liko paverstas vienu svarbiausių įrodymų A. Dreifuso byloje³⁵.

„Antidreifusinė“ spauda itin aršiai kritikavo A. Dreifusą bei visus demokratų ir socialistus. Prieš valstybės institucijose dirbusius žydus nukreipta nuožmi kritika sukėlė problemų Prancūzijos kariuomenėje. Itin stipriai kritika pasižymėjo priešišškai kapitono atžvilgiu nusiteikę dienraščiai „L’Intransigeant“ ir „Libre Parole“³⁶. Oficialioji valdžia prie-

³³ JORI, A. Identità ebraica e sionismo nello scrittore Alberto Cantoni (1841-1904) [interaktyvus], p. 45. Prieiga per internetą: http://books.google.lt/books?id=r3vDb7ZPKhoC&pg=PA45&lpg=PA45&dq=A.+France,+C.+Monet,+Ch.+Richey,+M.+Proust&source=web&ots=CVGC5mLmTI&sig=Yx3TDLcOSfKTPjwoZrXrQB5CRA&hl=lt&sa=X&oi=book_result&resnum=7&ct=resuIt#PPP1,M1 [žiūrėta 2008 02 25].

³⁴ Il viandante [interaktyvus]. Prieiga per internetą <http://www.viandante.it/sito24/work/XIX%20secolo/1859.php> [žiūrėta 2008 02 28].

³⁵ 19th century French politics [interaktyvus]. Prieiga per internetą <http://www.thuto.org/ubh/ub/h202/fr19p1.htm> [žiūrėta 2008 02 28].

³⁶ L’Affaire Dreyfus. Fu la prima grande battaglia politica attraverso i mass-media [interaktyvus].

šinosi A. Dreifuso bylos atnaujinimui – baiminosi diskredituoti politinę elitą, kariuomenę bei teismus. Šią nuostatą palaikė informacijos bei subsidijų iš valdžios institucijų gaudavę laikraščiai. Tarp pačių aršiausių A. Dreifuso puolėjų bei pataikautojų valdžiai buvo jau minėti „La Libre Parole“, „L’Intransigeant“, „L’Echo de Paris“, „Le Jour“, „La Patrie“, „Le Petit Journal“, „L’Eclair“. Prie šių laikraščių prisidėjo ir du žydų leidžiami laikraščiai „Le Gaulois“ ir „Le Soir“. Vadinamoji revizionistinė spauda, respublikonų leidiniai taip pat neliko nuošalyje: „Le Sietle“, „L’Aurore“, „Le Rappel“ aktyviai diskutavo dėl A. Dreifuso bylos. Prie šių debatų vėliau prisijungė ir „La Petit Republique“ bei „Les Droits de l’Homme“.

A. Dreifuso byla buvo puikus pretekstas politinėms jėgoms per partinę žiniasklaidą išgryninti ir verifikuoti deklaruojamas vertybes bei politines ideologines pažiūras. Vieši debatai leido įsitikinti argumentų stiprumu, patraukti į savo pusę elektoratą ar jį prarasti palaikius kraštutinę poziciją. Ši byla – išbandymas ne tik politinėms partijoms, bet ir partinei spaudai, gavusiai puikią galimybę verifikuoti ir patvirtinti deklaruojamą ideologinę pakraipą. Siekdamas neprarasti savo auditorijos, „Le Figaro“ skandalo pradžioje aršiai pasisakė už A. Dreifuso reabilitaciją, vėliau laikraščio politika tapo nuosaikesnė, o po majoro H. J. Henrio klastos atskleidimo vėl aktyviai stojo į „dreifusistų“ pusę. Revizionistiniai leidiniai „L’Autorite“ ir „Le Soleil“ laikėsi daugmaž vienos nuomonės dėl A. Dreifuso bylos peržiūrėjimo.

Kita revizionistinė spauda A. Dreifuso byla naudojos kariuomenės vertybėms diskredituoti ir į savo pusę patraukti konservatoriškai nusiteikusių bei kariuomenės vadovybės elgesiu nusivylusių auditoriją. Į žiniasklaidą persikėlusį politinę kovą taip pat įprasmino partinės žiniasklaidos svarbą. A. Dreifuso byla turėjo neabejotinos reikšmės Trečiosios Respublikos letigimizacija ir praeities režimų „palikimo“ likvidavimui. Ji padėjo iškilti už geresnės socialinės sąlygas bei visas praeities režimų varžytas laisves kovojusiam darbininkų judėjimui.

A. Dreifuso bylos skandalas užtikrino kairiųjų blokui politinę valdžią dvidešimčiai metų. Kaip ir buvo galima tikėtis, jis diskreditavo dešiniųjų pažiūrų valdžioje buvusį elitą ir suteikė galimybę kairiesiems padidinti savo elektoratą pritraukiant nusivylusiuosius dešiniaisiais. Skandalingoji

byla padėjo iškilti politiškai aktyviam intelektualų judėjimui. Ji neabejotinai prisidėjo prie „ketvirtosios valdžios“ gimimo bei įsitvirtinimo visuomenėje: spauda tapo visuomenės nuomonės formuotoja.

Gynėją A. Dreifusas pamatė per vėlai

Liepa Pečeliūnaitė

A. Dreifuso „advokatas“ visuomenei nesulaukė galutinės kapitono išteisinimo dienos. E. Zolia mirė 1902 m. rugsėjo pabaigoje (skirtingų šaltinių duomenimis, 28 arba 29 dieną) Paryžiuje, savo miegamajame. Prancūzijos dienraščiai skelbė, kad rašytojas užduso dūmais dėl užsikimšusio židinio kamino. Tačiau kai kurie istorikai įsitikinę, kad E. Zolia buvo nužudytas. Šiai hipotezei pagrindo teikia nelaimės vietą apžiūrėjusio policijos komisaro raportas. Jis teigė, jog krosnis E. Zolia miegamajame nebuvo įkurta, o kambaryje nesijautė dūmų kvapo³⁷. Pirmame raporte pareigūnas įtarė, kad E. Zolia mirties priežastis – neteisingai vartoti vaistai, tačiau vėliau jis raportą pareigūnas pataisė – įrašė įtarimus dėl apsinuodijimo dūmais. Anglies monoksido aptikta ir žuvusiojo kraujyje. Nelaimės naktį kartu su E. Zolia kambaryje nakvoję du jo šunys rytą nesijautė blogai, abu buvo sveiki. Praėjus 50 metų po rašytojo mirties vienas Prancūzijos stogdengys prasitarė specialiai užkimšęs E. Zolia namo kaminą. Mirties patale gulėdamas vyras sakė taip pasielgęs dėl politinių priežasčių – nekontė E. Zolia dėl to, kad šis gynė A. Dreifusą. Pagerbti žymaus rašytojo prie jo namų susirinko minia Paryžiaus intelektualų. A. Dreifusas taip pat dalyvavo savo gynėjo laidotuvėse. Iki tol kapitonas nebuvo matęs E. Zolia.

A. Dreifusas rašytojo atminimą pagerbė ir 1908 m. birželio 4 d., kai E. Zolia palaikai buvo perkelti į garbingiausių Prancūzijos piliečių kapinaites. Per šią iškilmingą ceremoniją dešiniųjų pažiūrų žurnalistas Luisas Gregoris staiga išsitraukė revolverį ir du kartus šovė į A. Dreifusą. Kapitonas nukentėjo nesmarkiai – jam buvo sužeista ranka³⁸. Nors įrodymų apie šiuos šūvius buvo pakankamai, žurnalistas baudžiamosios atsa-

³⁷ The New York Times [interaktyvus], [žiūrėta 2008m. birželio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?res=9801EFDF1E3DDEE32A25753C3A96F9C946397D6CF>

³⁸ Ten pat.

komybės išvengė. Priešingai, kai kurie dešiniųjų laikraščiai šį L. Gregorio šūvius į A. Dreifusą laikė garbingu veiksmu. Po nesėkmingo pasikėsimo A. Dreifusas gyveno dar 27 metus. Jis mirė savo mirtimi 1935 m. liepos 12 d. namuose Paryžiuje.

Žurnalistikos iššūkiai ir intelektualų vaidmuo

Milda Zavarskytė
Dalia Žvirinskienė

Dramatiška A. Dreifuso bylos eiga ir jos sukeltos reakcijos žinias-klaidoje ir visuomenėje šiais laikais neprarado savo svarbos, to meto įvykiai vertinami iš šimtmečio perspektyvos. Vienas Lietuvos žydų kultūros draugijos kūrimo ir veiklos organizatorių Saliamonas Atamukas A. Dreifuso bylą, kurios „teisminį nagrinėjimą lydėjo istoriška antisemitinė kampanija tiek spaudoje, tiek visuomenėje“³⁹, pavadino antisemitizmo Vakarų Europoje viršūne.

Stebėtina, kad A. Dreifuso byla – gėdinga būtent Prancūzijos istorijos dalis, šalies, kurioje buvo paskelbti didieji humanistiniai naujosios epochos šūkiai ir kurioje žydai organiškai įsiliejo į prancūzų tautos gyvenimą, pasižymėjo patriotiškumu ir atsidavimu tėvynei.⁴⁰ Tai vyko šalyje, kurioje prasideda spaudos laisvės istorija.

Simone Perl - Beitler, A. Dreifuso anūkė, duodama interviu „The New York Times“ pastebėjo, kad yra panašumų tarp žurnalistikos 1898 m. ir 1998 m. Prieš šimtmetį per naująsias technologijas spauda visuomenę pasiekė ir su faktais, ir su absurdišku melu. Atskirti, kur šiandien internete slypi tiesa, o kur melas, taip pat nelengva⁴¹. Amerikiečių istorikė Barbara Tačman 4000 žodžių straipsnį – atvirą laišką Prancūzijos Prezidentui įvertino kaip „vieną iš didžiausių istorijos sambrūzdžių“⁴². Istorikė jį vadino nesugriauamo grožio polemikos ir literatūros šedevru, sukėlusiu

³⁹ ATAMUKAS, S. Lietuvos žydų kelias. Alma littera, 2007, p. 81.

⁴⁰ Ten pat, cituota iš DUBNOV, Š. Pasaulinė istorija. T. X. Dreifusiada. p. 84-85, 198-205, 212, 259, 262, 377.

⁴¹ HABERMAN, C. A Descendant Of Dreyfus Remembers [interaktyvus]. The New York Times. 1998m. vasario 17d. [žiūrėta 2008m. gegužės 12d.] Prieiga per internetą: <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9502E4DE173FF934A25751C0A96E958260&fta=y>.

⁴² Flagpole Magazine [interaktyvus]. 1998m. vasario 11d. [žiūrėta 2008m. gegužės 12d.], p. 12. Prieiga per internetą http://www.law.uga.edu/academics/profiles/dwilkes_more/his9_jaccuse.html

ties tiek viešų debatų, kiek iki tol nesukėlė nei vieno laikraščio straipsnis. E. Zolia laiškas turėjo tiek poveikio įstatymams, teisingumui ir visuomenei, kiek joks anksčiau.

Šimtmečio proga Prancūzijos katalikų dienraštis „La Croix“ atsiprašė dėl antisemitinių redakcijos straipsnių A. Dreifuso bylos įkarštyje. Rašydami „Šalin žydus!“ ir vadindami A. Dreifusą priešu jie prisipažino išdavę savo krikščioniškas tiesas. „Taip, mes parašėme tai“, – neneigė „La Croix“ straipsnyje 100-ųjų E. Zolia laiško „Aš kaltinu!“ metinių proga. Prieš šimtą metų „La Croix“ aršiai kritikavo ir A. Dreifusą gynusį E. Zolia.⁴³

„Mes turime atsiminti tai. Mes turime apgailestauti dėl to“, – rašė „La Croix“, dabar spausdinančiame dvasininkų, bet ne oficialios Bažnyčios publikacijas⁴⁴. A. Dreifuso byla galbūt būtų tapusi vienadiene sensacija laikraščiuose jei ne E. Zolia „šimtmečio revoliucinis aktas“, kaip laišką „Aš kaltinu!“ vadino pats rašytojas.

Filosofu Leonidu Donskio teigimu⁴⁵, A. Dreifuso gynėjai iškėlė esminį klausimą: svarbiau vieno asmens garbė ir orumas ar valstybės interesai? Ši istorija paskatino Prancūzijos visuomenę kalbėti apie asmens laisvę, orumą, garbę, principus. Tautinio patriotizmo klausimas A. Dreifuso bylos kontekste iškyla tuomet, kai prieš pakartotiną bylos svarstymą pasisakė patys žydai – vieningos nuomonės tautiečio bylos klausimu jie neturėjo.

„Jei į sudėtingą situaciją patenka rusas ar žydas, žinoma, būtų daug geriau, jei jį gintų savo istorinėje tėvynėje gyvenantis žmogus. Ginti kitokį – tai laisvo ir pilietiška atsakingo žmogaus žingsnis. Pastaraisiais metais Lietuvoje žydų klausimu savo nuomonės nepabijojo išreikšti Tomas Venclova, Pranas Morkus, Linas Vidžiūnas – visų ir neišvardinsi. Tikrai yra žmonių, nebijančių išsakyti savo nuomonės“, – neabejoja filosofas L. Donskis.

Ar tokia situacija būtų įmanoma šiandien? Jei šnipinėjimu būtų apkaltinta žydas ir jį nuteistų Lietuvos valstybė, ar atsirastų norinčių jį viešai ginti? Šiam klausimui pamato suteikia dalies visuomenės reakcija į žydų bendruomenės protestą dėl kultūrinio paveldo problemų Vilniuje.

⁴³ „1906 – Dreyfus rehabilitated“ – skelbia įkurtas tinklalapis <http://www.dreyfus.culture.fr/en/>

⁴⁴ World News Briefs. French Paper Apologizes For Slurs on Dreyfus [interaktyvus]. The New York Times, 1998 01 13 [žiūrėta 2008 m. gegužės 12d.]. Prieiga per internetą <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9E05E3DB1339F930A25752C0A96E958260&fta=y>

⁴⁵ Iš 2008 06 16 Pokalbio su L. Donskiu. Įrašas. Asmeninis D. Žvirinskienės archyvas.

Visuomenės nuomonės formavimas krizių metu kaskart tampa iššūkiu žiniasklaidai ir išlaikyti šį egzaminą pavyksta ne visiems.

Filosofo manymu, jei neatsirastų tokio žmogaus, vadinasi, visuomenė neturi intelektualų. Kita vertus, Vakaruose intelektualai ligi šiol yra įtakinga jėga, o Lietuvoje daug didesnę įtaką visuomenėje turi „pop žvaigždės“.

Intelektualų laiškai patyrė moralinę infliaciją. Kai Lietuvos Prezidentu buvo Antanas Smetona, didelio atgarsio susilaukė tuometinio Vytauto Didžiojo universiteto rektoriaus, filosofo Stasio Šalkauskio atviras laiškas Prezidentui A. Smetonai⁴⁶. Jame S. Šalkauskis teigė, kad autoritarinė, piliečių valią ignoruojanti, šia valia manipuliuojanti Prezidento politika žlugdo, demoralizuoja tautą, didina žmonių servilizmą, vergiškumą, griaua pilietinę visuomenę.

Prasidėjus Sąjūdžiui, labai populiarūs tapo kolektyviniai laiškai, vėliau jų banga prislopo ir kiek padaugėjo prieš kelerius metus (Rolando Pakso prezidentavimo laikotarpiu). Tačiau nurimus didžiausiam skandalui po Nepriklausomybės atkūrimo, intelektualų „pozicijos prislopo“. L. Donskio teigimu, atviri laiškai šiuo metu nebėra tokie paveikūs visuomenei.

Straipsniu „Aš kaltinu!“ E. Zolia sudavė lemiamą smūgį mūšyje už viešąją nuomonę. Iki tol mažuose suinteresuotų asmenų būreliuose aptarinėta problema per mažiau negu mėnesį tapo vieša ir viešai svarstoma.

Kas Lietuvoje, prireikus, išdrįstų mesti iššūkį? Iššūkį, kai reikia ginti žmogų – tiek prieš politinę valdžią, prireikus – ir nuo „ketvirtosios valdžios“. Bandančių – daug, tačiau sunku įsivaizduoti, kas galėtų sukelti tokią žiniasklaidos ir visuomenės reakciją, kurią sukėlė A. Dreifuso byla. Visuomenė „maitinama“ riebiais skandalais, saldžiais pažadais, bet žiniasklaidoje yra ir karčios tiesos – informacijos pagal skonį. Žinia yra skirta tik... „pasisotinti“.

Ar atsiranda intelektualas, kuris kreiptųsi viešai kreiptis į Prezidentą ir prašytų sustabdyti, pavyzdžiui, „Leo LT“ projekto įkūrimą, kuris reikalautų išsamių atskaitų. Tiesa, susikūrė visuomeninė organizacija, kovojanti prieš „Leo LT“, tačiau viskas liko kaip buvo planuota – bendrovė įsikūrė. Ar intelektualas, visuomenininkas galėtų susimokėti už laikraš-

⁴⁶ Stasio Šalkausko atviras laiškas Prezidentui Antanui Smetonai 1935 11 02. VUMB Rankraščių skyrius, F-140.

čio, kuriame būtų spausdinamas atviras laiškas ar kreipimasis, reklaminį plotą? Šiandien visuomenei atvirus laiškus rašo tik skandalistai, galintys susimokėti už savo rašomus atvirus laiškus.

A. Dreifuso atvejis atskleidė klasikinės žurnalistikos problemą, sprendžiamą demokratinėje visuomenėje, vis dar aktualią: žiniasklaida paverčiama įrankiu politinėje kovoje ir gali būti ginklu ginant žmogų. Abiem atvejais ji yra stipri nuomonės formavimo jėga. Tačiau tik antruoju ji tampa morali.

Naudotos literatūros sąrašas:

1. ATAMUKAS, S. Lietuvos žydų kelias. Alma littera, 2007.
2. COHN-SHERBOK, Dan. Anti-semitism : a history . Phoenix Mill : Sutton Publishing, 2002
3. EIDINTAS, A. Žydai, lietuviai ir holokaustas. Vaga, 2002.
4. Kapitonas Alfredas Dreifusas. Laiškai. „Nekaltai apkaltintas“. Varšuva, 1898.
5. TRUSKA, L. Holokausto prielaidos: antisemitizmas Lietuvoje. Margi rastai, 2005.
6. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Vilnius, 2004.
7. World Press Encyclopedia. Mansell Publishing Limited. London, 1982.
8. ZOLA, E. „J'Accuse...!“ L'Aurore, 1898. Nr. 87, p. 1.
9. Žurnalistikos enciklopedija. Pradai. Vilnius, 1997.
10. 19th century French politics [interaktyvus], [žiūrėta 2008 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.thuto.org/ubh/ub/h202/fr19p1.htm>
11. Alfred Dreyfus Biography (1859 – 1935) [interaktyvus], [žiūrėta 2008 m. balandžio 13 d.]. Encyclopedia Britannica. Prieiga per internetą: <http://www.biography.com/search/article.do?id=9279233>
12. Alfred Dreyfus le combat pour la justice [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://dreyfus.mahj.org/docs/index.php> [žiūrėta 2008 m. balandžio 13 d.]
13. Antisemitizmas XIX a [interaktyvus], [žiūrėta 2008 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą <http://tado.wordpress.com/antisemitizmas-XIX-a/>
14. BALTZ Matthew. The Dreyfus affair. Its Causes, and its Implications [interaktyvus]. 1999 [žiūrėta 2008 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą <http://www.harwich.edu/depts/history/HHJ/drey.html>
15. BURNSIDE, J. The Dreyfus Affair [interaktyvus], [žiūrėta 2008 m.

- balandžio13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.users.bigpond.com/burnside/dreyfus.htm>, .
16. DONSKIS Leonidas. Tragedija ar farsas [interaktyvus], [žiūrėta 2008 m. gegužės 25 d.]. Prieiga per internetą <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/16348>
17. EMERY Jack, MENDES Sam, EDRIDGE Olga. In My Defence: Emile Zola. Can the Jew be Innocent? With Derek Jacobi as Emile Zola [interaktyvus]. BBC TV: 1991 [žiūrėta 2008 m. gegužės 16d.]. Prieiga per internetą <http://www.sparrowsp.addr.com/television%20pages/zola.htm>
18. Flagpole Magazine [interaktyvus]. 1998 m. vasario 11 d, p. 12 [žiūrėta 2008 m. balandžio13 d.]. Prieiga per internetą http://www.law.uga.edu/academics/profiles/dwilkes_more/his9_jaccuse.html
19. GECELTER, J. The Dreyfus Affaire [interaktyvus], 2003 [žiūrėta 2008 m. birželio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.sastamps.com/DreyfusAffair/tempdreyfusaffaire.htm>
20. HABERMAN C. A Descendant Of Dreyfus Remembers [interaktyvus]. The New York Times: 1998 02 17 [žiūrėta 2008 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9502E4DE173FF934A25751C0A96E958260&fta=y>
21. Historical Fields Taught [interaktyvus], [žiūrėta 2008 m. birželio 1 d.]. Prieiga per internetą: www.history.stir.ac.uk/.../european/index.php
22. Il viandante [interaktyvus], [žiūrėta 2008 m. gegužės 11 d.]. Prieiga per internetą <http://www.viandante.it/sito24/work/XIX%20secolo/1859.php>.
23. L'Affare Dreyfus. Fu la prima grande battaglia politica attraverso i mass-media [interaktyvus], [žiūrėta 2008 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą <http://cronologia.leonardo.it/storia/tabello/tabel609.htm>
24. La storia del giornalismo [interaktyvus]. Internetinė enciklopedija Wikipedia, [žiūrėta 2008 m. vasario 18 d.]. Prieiga per internetą http://it.wikipedia.org/wiki/Utente:Gatto_Nero/Progetto_Giornalismo/Storia_del_giornalismo_francese#L.E2.80.99affare_Dreyfus
25. MARCI, B. Anti-Semitism [interaktyvus]. Vassar, 1999 [žiūrėta 2008m. gegužės14 d.]. Prieiga per internetą: <http://projects.vassar.edu/1896/antisemitism.html>
26. The Dreyfus Affair through Postcards [interaktyvus], [žiūrėta 2008 m. balandžio13 d.]. Prieiga per internetą: <http://modiya.nyu.edu/handle/1964/375>
27. The First Frenchman to Demonstrate Dreyfus's Inosence, How He Moved

Zola to Act [interaktyvus]. The New York Times: 1899 m. rugsėjo 20 d. Prieiga per internetą <http://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?res=9804E3DE133DE633A25753C2A96F9C94689ED7CF> [žiūrėta: 2008 m. birželio 14 d.]

28. World News Briefs; French Paper Apologizes For Slurs on Dreyfus [interaktyvus]. The New York Times: 1998 m. sausio 13 d. [žiūrėta 2008 m. birželio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9E05E3DB1339F930A25752C0A96E958260&fta=y>

Alfred Dreyfus – the Victim of the Manipulation of Public Opinion

Summary

The history of Alfred Dreyfus, a Captain of the French army, has become a text-book example in the history of journalism, illustrating a destructive power of the formation of public opinion. The influence of newspapers in France in the late 19th century was already so strong that it was not only forming public opinion but also determined decisions of judiciary officials. The first-year students for the Master's degree Vilija Navickaitė, Liepa Pečeliūnaitė, Gintarė Prūsaitė, Jūratė Strečkytė, Justinas Vanagas, Milda Zavorskytė and Dalia Žvirinskienė examine the A. Dreyfus case in the context of the topical mass media issues (each of them dealt with a separate aspect of the Dreyfus case).

The investigation of the Case helps to some extent to perceive the formation of the mass media philosophy. The peculiarities of the Case are also specific features of the mass media psychology existing in the Lithuanian contemporary society.

Considerable circulations of newspapers and their popularity in France was the main factor which determined the fact that at the time of the Dreyfus Case the mass media became the battlefield of public opinion. This case in the history of the press serves as a significant proof of the power possessed by the mass media. From the very beginning of the Case, when some information on the Case in the army leaked out to journalists, the press became the arena of the fight for ideological principles. Newspapers formed not only public opinion but at the same time nearly changed the work of officials under formal state institutions.

Anti-Semitism was the phenomenon without any borderlines in Europe. For example, the government of the Russian Empire in the mid-19th century set the localities where Jews were allowed to live. When Jews were prohibited from living in the central provinces of Russia, they moved to provinces in Lithuania, Courland, Vitebsk, accelerating the Russification of the local Jews. It prevented from establishing good relationship between Jews and Lithuanians (the Lithuanian publicistic writing of the late 19th c. reflects it).

Cartoons occupied a particular place in the formation of public opinion on the Dreyfus Case. Satirical drawings, ridiculing the vice of the State authorities and public life, charmed the reader and disturbed the ridiculed ones – all political regimes were and are afraid of humour. Cartoonists tried to get a feel of that person's private life and his experienced tragedy.

Did those illustrations serve as an infringement on the captain's dignity and the right to privacy? The cartoonists might have possibly tried to awaken through them the conscience of the guilty ones, to effect the judges and to mitigate the verdict? Or supposedly to disdain A. Dreyfus?

The Dreyfus Case contradistinguished two political powers of France – they moved the fight between themselves to the party mass media. The scandal of the Dreyfus Case ensured a political power to the left wing block for 20 years, discredited the elite of the rightists in power and gave a change to the leftists to increase their electorate attracting the disappointed rightists.

The dramatic course of the Dreyfus Case and the reactions caused by it in the mass media and society have not lost their importance nowadays: the events reaching those days are estimated from a century-long perspective. Salomonas Atamukas, one of the founders of the Cultural Society of the Lithuanian Jews and the organizer of its activities, called the Dreyfus Case, the judicial investigation of which was accompanied by a historical anti-Semitic company both in the press and society, as the summit of anti-Semitism in West Europe.

An American historian Barbara Tachman estimated A. Zola's 4000-words article – an open letter to the President of France – as “one of the greatest commotions in history”. The historian called it the masterpiece of polemic and literature full of indestructible beauty, giving rise to such a great number of open debates as no others newspaper article up

to that time. E. Zola's letter made such a profound impact on laws, justice and society as no other before.

The French Catholic daily 'La Croix', commemorating a centenary, apologized for its anti-Semitic articles in the height of the Dreyfus Case. Writing "Off with the Jews!" and calling A. Dreyfus an enemy was, as they confessed, the treachery of Christian truths.

In the opinion of the philosopher Leonidas Donskis, A. Dreyfus' defenders raised a principal question: what is more important an honour and dignity of one person or the interests of the state? "If a Russian or a Jew gets into a complicated situation, it would be better if a person living in his historical motherland could defend him. To defend another – a step of a free and public – spirited person. In recent years in Lithuania Tomas Venclova, Pranas Morkus, Linas Vidžiūnas – it is impossible to enumerate all others – were not afraid to express their opinion on the Question of Jews. There are indeed people who are not afraid to give their opinion", does not doubt the philosopher L. Donskis.

The Dreyfus Case has disclosed a classical, still topical issue of journalism tackled in a democratic society: the mass media is made a tool in a political fight and can serve as a weapon for the defence of man. In both cases it is a strong power for the formation, of an opinion. However, it is only in the second that it becomes moral.